

Nagrde, nakaze i monstri: povijest nazivlja rijetkih prirođenih (kongenitalnih) anomalija na stranicama *Liječničkog vjesnika*

Abominations, freaks and monsters: the history of nomenclature for rare congenital anomalies in the pages of *Liječnički vjesnik*

Martin Kuhar^{1,2✉}, Silvija Brkić Midžić³, Stella Fatović-Ferenčić^{1,3}

¹ Odsjek za povijest medicinskih znanosti Zavoda za povijest i filozofiju znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb

² Medicinski fakultet, Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb

³ Hrvatski muzej medicine i farmacije, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb

Deskriptori

KONGENITANE ANOMALIJE – povijest;
NAZIVLJE – povijest;
PERIODIČNE PUBLIKACIJE – povijest;
POVIJEST 19. STOLJEĆA;
POVIJEST 20. STOLJEĆA;
HRVATSKA

Descriptors

CONGENITAL ABNORMALITIES – history;
TERMINOLOGY AS TOPIC – history;
PERIODICALS AS TOPIC – history;
HISTORY, 19TH CENTURY;
HISTORY, 20TH CENTURY;
CROATIA

SAŽETAK. Medicinsko nazivlje dio je složenog procesa u kojemu se ogleda jezični i društveni svjetonazor, ali i dosezi znanja o određenoj pojavi. U radu smo prikazali te aspekte na primjerima osam slučajeva rijetkih prirođenih (kongenitalnih) anomalija prikazanih u člancima *Liječničkoga vjesnika* u razdoblju od 1893. do 1966. godine, a koji su u *Bibliografiji Liječničkog vjesnika* iz 1978. svrstani u kategoriju *Nakaze/Monsters*. Propitali smo mijene tog nazivlja s obzirom na razvoj spoznaja o analiziranim entitetima te aktualnost nazivlja s obzirom na koncept političke korektnosti. Kao komparativni materijal u praćenju očuvanja i modifikacije analiziranoga jezičnog nazivlja koristili smo medicinske rječnike 19. i 20. stoljeća, opću i medicinsku enciklopediju te medicinske udžbenike, skripta i priručnike izdane tijekom 20. stoljeća. Istaknuto je da nazivlje koje autori rabe za rijetke kongenitalne anomalije varira od riječi „nagrada“, „nakaza“ i „monstrum“ do kroatiziranih latinskih naziva: „anomalija“, „malformacija“, „abnormalnost“ i „deformitet“ te da su se načela u sferi jezika za navedene primjere usvajala izrazito sporo. U njihov je sadržaj pritom utkano društveno naslijeđe prožeto mitovima te razvoj medicinskih spoznaja vezanih uz područje embriologije i teratologije. Očito je da uz svoje osnovno značenje analizirano nazivlje sadrži i vrijednosti koje utječu na formiranje svijesti, katkada oblikujući komunikaciju i postupke u medicinskoj praksi. *Liječnički vjesnik* je istaknut kao bogato izvoriste svekolikih interpretativnih mogućnosti vezanih uz razvoj strukovnog nazivlja.

SUMMARY. Medical terminology is part of a complex process that reflects linguistic and social worldviews, as well as the reach of knowledge about a specific phenomenon. In this article, we presented these aspects using examples from eight cases of rare congenital anomalies, which were featured in articles published in *Liječnički vjesnik* between 1893 and 1966 and categorized as *Nakaze/Monsters* in the 1978 *Bibliography of Liječnički vjesnik*. We examined the changes in this terminology regarding the development of knowledge about the analyzed entities and the relevance of the nomenclature considering the concept of political correctness. As comparative material for tracking the preservation and modification of the analyzed linguistic nomenclature, we used medical dictionaries from the 19th and 20th centuries, general and medical encyclopedias, as well as medical textbooks, lecture notes, and manuals published throughout the 20th century. We highlighted that the terminology authors used for rare congenital anomalies varied from the words „nagrada“ (abomination), „nakaza“ (freak), and „monstrum“ (monster) to Croatized Latin terms „anomalija“ (anomaly), „malformacija“ (malformation), „abnormalnost“ (abnormality), and „deformitet“ (deformity). Furthermore, the principles in the linguistic sphere for the aforementioned examples were adopted extremely slowly. The content of this terminology is interwoven with a social heritage permeated by myths and the development of medical knowledge related to the fields of embryology and teratology. It became apparent that, in addition to its primary meaning, the analyzed nomenclature also contains values that influence the formation of consciousness, sometimes shaping communication and procedures in medical practice. *Liječnički vjesnik* was highlighted as a rich source for interpretation related to the development of professional terminology.

Medicina se u Hrvatskoj razvijala ne samo kao profesija, već i kao dio nacionalne kulture, a jezik je tomu itekako trebao pridonijeti. U poticanju nastojanja vezanih uz ispravnost pisanja medicinskih članaka i uporabu hrvatske medicinske terminologije osobito važnu ulogu odigrao je Hrvatski liječnički zbor, pose-

✉ Adresa za dopisivanje:

Doc. dr. sc. Martin Kuhar, dr. med., <https://orcid.org/0000-0002-3917-8143>,
Odsjek za povijest medicinskih znanosti Zavoda za povijest i filozofiju znanosti HAZU,
Gundulićeva 24, 10000 Zagreb, e-pošta: mkuhar@hazu.hr

Primljeno 9. listopada 2025., prihvaćeno 23. prosinca 2025.

bice njegovo glasilo *Liječnički vjesnik*.^{1,2} U *Liječničkome vjesniku* taložila se stoljetna prezentacija misli hrvatskih liječnika oblikujući korpus medicinskih postignuća, ostavivši nam istovremeno bogato naslijeđe jezičnih izričaja, nazivlja, medicinskih klasifikacija, kovanica i slično.³ Iz te slojevite ostavštine uz medicinu možemo analizirati i jezične norme iz kojih se katkada iščitavaju društvene, ali i epistemološke proturječnosti. Tako se, primjerice, kroz dugi niz godina izlaženja *Liječničkog vjesnika* značajno mijenjalo, korigiralo i nadopunjavalo nazivlje za razne vrste invaliditeta. U 19. i prvim desetljećima 20. stoljeća za osobu s invaliditetom upotrebljavali su se termini „sakat“, „nemoćnik“, „bogalj“, „invalid“, „kljast“ i „kržljav“, da bi se 1943. za ratne invalide pojavili nazivi „ozljeđenik“ i „osakaćenik“. Šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća uvode se termini „invalidski sport“, „invalidnost“, „invalid rada“, „invalidna osoba“, „invaliditet“. U novije vrijeme, osobito nakon donošenja *Konvencije o pravima osoba s invaliditetom* Ujedinjenih naroda (New York, 13. prosinca 2006.),⁴ koja je u Hrvatskoj stupila na snagu 3. svibnja 2008.,⁵ umjesto uvriježenog termina „invalid“ koristi se opisni naziv „osoba s invaliditetom“,^{6,7} a preporuke o korištenju prikladnog nazivlja u javnoj komunikaciji objavljene su na internet-skim portalima državnih institucija i udruga.^{8–11}

Vidljivo je da je nazivlje dio dinamičkoga razvojnog procesa i da reflektira jezičnu, ali i društvenu politiku, a kada je riječ o strukovnom nazivlju razvoj i spoznajne dosege. Te aspekte pokazat ćemo u ovome radu na sedam slučajeva rijetkih kongenitalnih (prirođenih) anomalija koji su objavljeni u *Liječničkome vjesniku* u razdoblju od 1893. do 1966. godine, a u *Bibliografiji Liječničkog vjesnika 1877 – 1977* klasificirani u skupinu *Nakaze/Monsters*. Analizirali smo verbalne konstrukcije i nazivlje koje autori rabe u prezentaciji navedenih slučajeva te princip njihova svrstavanja u *Bibliografiju*. Kao komparativni materijal u praćenju očuvanja i modifikacije specifičnoga jezičnog nazivlja vezanog uz našu temu koristili smo medicinske rječnike 19. i 20. stoljeća, medicinske i opće enciklopedije, medicinske udžbenike te skripta i priručnike izdane tijekom 20. stoljeća. Analizirali smo medicinsko nazivlje kao potencijal u raspravi vezanoj uz jezičnu politiku i koncept političke korektnosti te mehanizme uporabe nazivlja vezane uz spoznajne dosege o kongenitalnim anomalijama u analiziranom razdoblju.

Nazivlje rijetkih kongenitalnih anomalija kroz slučajeve objavljene u *Liječničkome vjesniku*

Prvi dokumentirani slučaj kongenitalne anomalije datira iz 1893. godine i tiče se poroda spojenih (sijamskih) blizanaca.¹² Članak je naslovljen *Nagrđče*, donoseći naziv koji je prvi put verificiran kao hrvatski medicinski termin u Dežmanovom *Rječniku liječničkoga*

nazivlja iz 1868. godine.¹³ Slučaj je otisnut kao vijest u *Liječničkom vjesniku*, a radilo se o rođenju spojenih blizanaca u Pregradi. Zbunjen bizarnim rezultatom poroda koji je vodio, a istovremeno neupućen u etiološku pozadinu ovog fenomena, kotarski liječnik šalje „nagrđče, naime srašćene blizance“ kao „pošiljku“ Narodnom muzeju u Zagrebu. Pošiljka dolazi u ruke ravnatelja Arheološkog muzeja, koji njezin sadržaj također ne prihvaća, već ga šalje Zoološkom muzeju, odakle su blizanci poslani na adresu Kraljevskoga primaljskog učilišta. Ovdje je pošiljka zaprimljena i pohranjena s porukom članovima Zbora da takve „preparate“ koji ne pripadaju ni Arheološkom ni Zoološkom muzeju šalju izravno Primaljskom učilištu. Dakle, liječnik koji je vodio porod bio je očito nespreman za takav ishod poroda, što je zasigurno usmjerilo i njegovo daljnje postupanje. Gradacija u nazivlju od „nagrđčeta“ prema „pošiljci“ i „preparatu“ koja se rabi u ovome tekstu ukazuje na potrebu neutraliziranja i odmak malformiranog novorođenčeta od njegova svojstva živog bića. Zbunjenost liječnika ukazuje na percepciju ove rijetke kongenitalne malformacije ukorijenjenu prije u mitsko, čudovišno i neprirodno negoli u objektivno medicinsko znanje.

Sljedeći slučaj rijetke kongenitalne anomalije opisan u *Liječničkom vjesniku* opsežniji je i detaljniji od prvog, a objavljen je 1899. godine u autorstvu češkog liječnika i etnografa Oskara Hovorka.¹⁴ Radilo se o 32-godišnjoj primipari čiji porođaj 14 sati nakon puknuća vodenjaka nije napredovao jer je položaj fetusa bio na noge, sa zaprekom nad bedrima koju su činili organi utrobe. Ženski „plod“ bio je na tjemenu spojen s posteljicom. Hovorka stoga zaključuje da se radi o „nagrđju nižega stepena“, iz čega je vidljiv pomak u gradaciji ovih anomalija s obzirom na stupanj njihovog deformiteta. Dok je u prethodnom slučaju termin „nagrđče“ primijenjen kao sinonim za spojene blizance, Hovorka ga koristi i za opis ovoga etiološki posve različitog slučaja placentno-kranijalne adhezije. Ta činjenica nagoviješta dublje razloge koje su liječnici imali kada su upotrebljavali ovu terminologiju za teške kongenitalne anomalije – njihovo znatno morfološko odstupanje od normalnog i nespojivost sa životom.

Već tri godine kasnije, dakle 1902., asistent u Kraljevskom zemaljskom rodilištu u Zagrebu Milan Begić izvijestio je o „monstrumu“ kojega je rodila zdrava 23-godišnja sekundipara.¹⁵ Kao i u prošlom slučaju, nagrda je „pohranjena“ u zbirci Zemaljskog rodilišta. U potrazi za primjerenijim nazivljem autor kao sinonim za nagrdu rabi naziv „monstrum“, dok u tumačenju etiološke podloge pribjegava nazivu „anomalija“. Naime, prema Begiću, ključne „anomalije“ fetusa bile su „foetalne i foetoamnionalne Simonartove sveze“, koje su onda dovele i do ostalih anomalija poput „fissure abdominalis s eventracijom“, spine bifide te hipo-

plazije i deformiteta desne polovine zdjelice i desne noge. U engleskome medicinskom nazivlju Simonartovim se svezama danas označavaju priraslice povezane s rascjepom usnice, odnosno nepca, a sam pojam „Simonart“ najvjerojatnije je došao od spoja imena „Simon“, prema njemačkom kirurgu Gustavu Simonu (1824. – 1876.) koji se bavio kirurškim korekcijama tih malformacija, te njemačke riječi za liječnika „Arzt“.¹⁶ No, Begić ovaj termin nije koristio u tom smislu, već je njime označio „vrpce, koje se poput mostova razapinju ili između amnija i površine foeta ili između pojedinih točaka amnija ili između pojedinih površnih dijelova foeta“. Drugim riječima, radi se o stanju koje danas nazivamo sindromom amnijskih tračaka, a naziv „Simonartove sveze“ dobio je prema belgijskom opstetričaru Pierreu Simonartu (1816. – 1847.), koji ih je opisao i analizirao.¹⁷ Što se Begićevog korištenja termina „anomalija“ tiče, također je neophodno dodati da se u suvremenoj, osobito inozemnoj literaturi pravi razlika između „anomalija“ i „malformacija“. Tako termin „kongenitalna anomalija“ predstavlja širok pojam koji se koristi za znatno fenotipsko odstupanje od normalnog stanja koje može nastati ne samo zbog čimbenika u samom fetusu, već i zbog vanjskih uzroka, dok je termin „kongenitalna malformacija“ uži i označava strukturne promjene koje su rezultat pogreške u razvojnog procesu samog fetusa.¹⁸

Postupno su rijetke kongenitalne anomalije postale temom liječničkih rasprava, pa je 1904. na skupštini Zbora liječnika Artur Lang, općinski liječnik u Nuštru i bivši asistent na Kraljevskom primaljskom učilištu, održao predavanje o zanimljivom slučaju „nagrde“ klasificirane kao *dicephalus dibrachius*, rijetkom tipu spojenih blizanaca u kojem fetus ima dvije glave, jedan trup, dvije ruke i dvije noge.¹⁹ Nakon prezentacije tada korištene klasifikacije „svih nagrda“, prešao je na opis mehanizma porođaja kod „ovih vrsti plodova“. U slučaju Langovog „zanimivog preparata“, „plod“ je umro sat vremena nakon poroda i onda je kao „preparat“ poslan iz gradića Irig (Vojvodina) u Kraljevsko zemaljsko rodilište u Zagrebu. Liječnika je u pomoć zvala primalja koja mu je javila da treba doći pomoći pri porođaju „blizanaca“, no kada je porođaj završio radilo se o „nagrđi“. Porodničar je blizance uzeo sa sobom i nije ni rekao roditeljima da im se „nagrda rodila“ zato što se u Slavoniji žena koja porodi „nagrdu“, prema Langovim riječima, smatra vješticom i velikom grešnicom. Za razliku od Hovorke i Begića, razvidno je da kada govori o „svim nagrdama“ Lang isključivo misli na spojene blizance, čime se daje naslutiti da je bio zagovornik uže definicije termina „nagrda“.

Opisani slučajevi porođaja događaju se na terenu, uglavnom u provinciji, i pokazatelj su nepostojanja kako detaljnijih medicinskih spoznaja, tako ni smjernica za postupanje s porođenim i komunikaciju s rodi-

teljima. Obdukcije su se prigodimice izvodile u pojedinim bolnicama u većim centrima, a javna prosekтура još nije bila utemeljena. Po osnutku Medicinskog fakulteta u Zagrebu, a osobito nakon osnutka Prosekture javnih zdravstvenih zavoda, snažnije je zaživjela svijest o patološko-anatomskej dijagnostici. Tako je patolog Marcel Kornfeld s Patološko-anatomskeg zavoda u Zagrebu 1934. godine dobio iz prosekture državne bolnice u Novom Sadu preparat fiksiran u formalinu koji je opisao kao iniencefaliju.²⁰ Analizirajući anomaliju Kornfeld navodi da je najistaknutija patološka pojava kod te „nakaze“ skraćanje tijela i manjak stražnjih dijelova tjemenične i zatiljačne kosti. Kornfeld u svom prikazu brani stajalište da se radi o fetusu s iniencefalijom, premda su mu nedostajali određeni elementi poput anencefalije. Upravo zbog te svojevrsne nesigurnosti oko točnog određenja nozološkog entiteta koji je fetus nosio, Kornfeld na kraju članka pribjegava terminu „nakaza“, želeći obuhvatiti sve slične slučajeve teških kongenitalnih anomalija koje estetski, funkcionalno i morfološki drastično odstupaju od zdravog novorođenčeta.

Sljedeći slučaj opisan je u *Liječničkom vjesniku* 1942. godine. Autor mu je Ivan Schreckeis, v. d. predstojnika kirurško-ginekološkog odjela državne bolnice u Vinkovcima.²¹ Radilo se o teško napredujućem porodu blizanaca kojemu nije pomogao ni hitni vaginalni carski rez, danas opsoletna operacija koja se ponekad izvodi kao alternativa klasičnome carskom rezu u slučajevima hitne potrebe za fetalnom ekstrakcijom u ranoj trudnoći.²² Kako bi majci spasio život Schreckeis se odlučio na torakotomiju, pri čemu je odrezao već rođeni dio „djeteta“ u predjelu četvrtog, odnosno petog torakalnog kralješka. Nakon rođenja, cijeli je „preparat“ stavljen u alkohol i predan Patološko-anatomskom institutu Medicinskog fakulteta u Zagrebu. Profesor patologije Sergej Nikolajevič Saltykow zaključio je da se radi o „dvojnoj nakazi“ *thoracopagus monosymmetros*. U sklopu obrade spojenih blizanaca učinjen je i rendgenogram koji je očitao Srećko Hoffmann, rendgenolog u Bolnici milosrdnih sestara, koristeći pritom termin „srašteni blizanci“. Schreckeis je naveo da se „nakaze *per excessum*“ (one u kojima su dijelovi fetusa veći od očekivanog) često nasljeđuju, dok se „nakaze *per defectum*“ (poput spine bifide ili anencefalije) nasljeđuju nešto rjeđe. S etiološkog stanovišta, ustvrdio je da se radi o „dvostrukoj nakazi“ koja nije nastala iz dvaju istovremeno oplodjenih jajašaca, nego zbog „abnormalne“ diobe osnove jednog jajeta. Tako je Schreckeis prihvatio tzv. fisisku teoriju, po kojoj do malformacije dolazi zbog nepotpunog razdvajanja embrija, a ne zbog – prema tzv. fuzijskoj teoriji – spajanja embrija tijekom razvoja. U slučajevima takve nepotpune, abnormalne diobe, navodi Schreckeis, nastaju „nagrde, nakaze“ u smislu „sraslih dvojaka“. Te „dvostruke nakaze“ mogu biti „najčudnijih oblika“ s

najvećim varijacijama. Razdoblje trudnoće, tvrdio je Schreckeis, kod „teških nakaza“ trajalo je nešto kraće nego kod normalnih trudnoća. U odnosu na dosad opisane slučajeve, kod Schreckeisa je primjetno gomilanje terminologije vezane uz kongenitalne anomalije, što jasno ukazuje na nedostatak preciznog i široko prihvaćenog nazivlja za opisivanje ovakvih slučajeva.

U drugoj polovici dvadesetog stoljeća objavljena su još dva slučaja koji su u *Bibliografiji Liječničkog vjesnika* uvršteni pod „nakaze“. Prvi je donio Ivan Rudelić, liječnik Odjela za ženske bolesti i porode Medicinskog centra u Puli. On je 1966. godine opisao slučaj trudnice kojoj je na osnovi prethodno utvrđenog polihidramniona i palpatornog nalaza postavljena sumnja na „malformaciju glave čeda“. ²³ U obiteljskoj anamnezi trudnice nisu zapažene „kongenitalne malformacije“. Nakon poroda postavljena je dijagnoza „kompletne ciklopije“, vrlo rijetke, ali „teške malformacije“ i „nakaznosti“ koju je Rudelić vidio samo jednom u petnaest godina. Konzultirajući sekundarnu literaturu ustvrdio je da je opisan i slučaj „monstruma“ bez usta koji je imao nosni nastavak ispod oka. Rudelić više ne koristi termin „nakaza“ kako bi označio novorođenče, ali se zato terminom „nakaznost“ referira na ciklopiju kao poremećaj. Za jedinku s ciklopijom koristi termin „monstrum“, koji se kao i termin „nakaza“ pokazao prikladnim za apsorpiranje različitih kongenitalnih anomalija. Rudelić također koristi termin „malformacija“ kao sinonim za „nakaznost“, odnosno za morfološko odstupanje od normalnog, kao i termin „kongenitalna malformacija“ za intrauterino morfološko odstupanje od normalnog razvoja.

Konačno, skupina autora predvođena Milanom Todorovićem, specijalistom ginekologije i porodništva i šefom odsjeka u Službi za zaštitu žena Medicinskog centra u Kotoru, izvijestila je 1976. godine o slučaju muškog „fetus“ rođenog sa sedam i pol mjeseci koji je umro pola sata nakon porođaja i koji je imao samo jednu orbitu, bez nosa i nosnih kostiju. Na mjestu „nazalnog defekta“ nije bilo šarenice. Ovaj „deformitet“ odnosno „teška anomalija djeteta“ opisan je kao slučaj koji je najčešće nespojiv sa životom, odnosno predstavljao je „smrtonosnu nakaznost fetusa“. ²⁴ Todorović se, dakle, vratio terminu „anomalija“, a nije koristio termine „malformacija“ za sinoftalmiju, kao ni termine „nakaza“ ili „monstrum“ za fetus. Usprkos tomu, pri opisu sinoftalmije rabio je sintagmu „smrtonosna nakaznost“.

Iz opisanih se slučajeva vidi da se u najranijim članicima o rijetkim prirođenim (kongenitalnim) anomalijama rabi hrvatski naziv „nagrda“ odnosno „nagrdče“ za spojene blizance i za sindrom amnijskih tračaka. Termin „nagrdje“ u smislu nakaznosti koristio se za placento-kranijalne adhezije, dok se naziv „nakaza“ kao sinonim za „nagrd“ prvi put u analiziranoj sku-

pini slučajeva rabi u članku Marcela Kornfelda 1934. godine. Razvoj medicinskih struka kao akademskih disciplina pridonosi postupnom pomaku prema češćoj uporabi kroatiziranih latinskih naziva u opisima morfoloških odstupanja te autori sve više preferiraju izraze kao što su „anomalija“, „malformacija“, „deformitet“ i „defekt“.

Bibliografija Liječničkog vjesnika 1877. – 1977.

U povodu stote obljetnice izlaženja *Liječničkog vjesnika* objavljena je *Bibliografija Liječničkog vjesnika 1877 – 1977*, koja je sadržavala kategorizirani popis svih dotad objavljenih članaka u tom časopisu. ²⁵ U predmetnom kazalu članci su klasificirani dvojezično, na hrvatskom i engleskom jeziku. Posebna kategorija, koja sadrži ukupno sedam članaka objavljenih od 1899. do 1976., a u kojoj se nalaze i članci koje smo mi analizirali, naslovljena je *Nakaze*, odnosno *Monsters*. Taj je postupak u to vrijeme bio posve razumljiv, jer je sve do 2008. godine termin *monster* bio sastavni dio rječnika Nacionalne medicinske knjižnice SAD-a MeSH (engl. *Medical Subject Headings*) prema kojemu su se kategorizirali i članci u *Bibliografiji*. U ovu grupaciju svrstani su sljedeći patološki entiteti: spojeni (sijamski) blizanci, sraštenje placente s glavom fetusa (placento-kranijalna adhezija), Simonartove sveze (sindrom amnijskih tračaka), iniencefalija i ciklopija.

Na pitanje zašto su upravo ovi slučajevi u *Bibliografiji Liječničkog vjesnika* smješteni u posebnu kategoriju *nakaze/monsters* pokušali smo naći odgovor na temelju zajedničkih obilježja koja određuju ovu skupinu. Naime, osim kategorije *nakaze/monsters* kojom smo se mi bavili postojala je kategorija *malformacije/abnormalities* u koju su bili uvršteni radovi o epidemiologiji, dijagnostici i praćenju kongenitalnih malformacija, kategorija *nasljedne bolesti/hereditary diseases* u koju su bili uvršteni radovi o mehanizmima nasljeđivanja i sprječavanja nasljednih bolesti, aspektima nasljednosti tuberkuloze te utjecaja psihijatrijskih i neuroloških bolesti na potomstvo, zatim kategorija *bolesti kod blizanaca/diseases in twins* u koju su bili uvršteni radovi o mišićnoj distrofiji i *spondylitis ankylopoetica* kod jednojajčanih blizanaca, te posebna kategorija *blizanci/twins* u koju je bio uvršten, među ostalim, i jedan rad o porodu blizanaca kojima su pri porodu glave bile mehanički zakvačene jedna za drugu.

Iz svega ovoga proizlazi da je termin *nakaza*, dakle, preveden kao *monster*, dok su *malformacije* prevedene kao *abnormalities*. S druge strane, termin *nakaznost* je korišten kao sinonim za *malformaciju*, pa je tako unutar kategorije *malformacije/abnormalities* jedan članak pod nazivom „Intrauterina dijagnoza *nakaznosti* ultrazvukom (naglasak naš)“ preveden kao *Intrauterine diagnosis of malformation made by ultrasound* (nagla-

sak naš). Liječnici su također koristili termin „nakazan“ kako bi opisali različite „nakazne smetnje u razvoju“ poput madeža, epilepsije i „imbeciliteta“,²⁶ „nakazne tvorbe kože“ poput hidropsa, kongenitalne elephantijaze i kongenitalne ihtioze,²⁷ ili dijelove tijela poput „nakaznih bedara“ koji će smetati žene iz viših slojeva društva nakon uzimanja grafta radi neoplastike vagine.²⁸

Čini se da je raščlamba terminologije u spomenutoj literaturi na „nakaznosti“ (teže malformacije dijelova tijela) i „nakaze/monstrume“ (teže malformacije cijelog tijela) sukladna osnovnoj podjeli koju pod natuknicom „Malformacije i monstumi“ donosi prvo izdanje *Medicinske enciklopedije* (urednik Ante Šercer, 1957. – 1965.).²⁹ U tom enciklopedijskom tekstu „nakaznosti“ se objašnjavaju kao „teže malformacije pojedinih dijelova tijela ili organa“, dok se značenje termina „nakaze“ („monstra“ ili „terata“) tumači kao „individue kod kojih teške malformacije zahvaćaju veći dio tijela ili cijelo tijelo“. Slično tomu, u petom svesku *Opće enciklopedije* iz 1979. godine pojavljuje se natuknica „nakaznost ili kongenitalna malformacija“, koja se objašnjava kao „izobličenost čitavog tijela ili pojedinih njegovih dijelova u čovjeka ili životinje, po kojoj se nakazni individuum (nakaza, monsturm) razlikuje od normalnog tipa svo je vrste“.³⁰

Rasprava

Jezik nije samo sredstvo priopćavanja spoznaja i nije izvan dosega ideologije, ideje ili klasifikacije. To je posebno razvidno kada je riječ o intelektualnim (idejama, konceptima, teorijama) ili društvenim konstrukcijama (kategorijama, identitetima, tendencijama). Istovremeno, jezik je mjesto unutar kojega se kristaliziraju odnosi dominacije i isključenosti, ali i mjesto na kojemu se ti odnosi dogovaraju, stvaraju i reproduciraju.³¹

Unutar analizirane kazuistike objavljene na stranici *Liječničkog vjesnika* vidljivi su različiti pristupi autora u imenovanju teških kongenitalnih anomalija koji su rezultat razvoja shvaćanja vezanih uz ovu tematiku. Svi autori opisane anomalije iskazuju hrvatskim nazivom „nakaza“, odnosno „nagrada“ koji su, kao što smo i naveli, sadržani i u natuknicama onovremenih medicinskih rječnika. Taj rani jezični fond nazivlja primjetan je i u nastavnoj literaturi. Tako se termin „nakaza“ koristi već u prvim skriptima iz porođništva i ginekologije iz 1940. godine, sastavljenim po predavanjima Franje Dursta i Stjepana Vidakovića.^{32,33} U uvodu udžbenika *Osnovi embriologije čovjeka* Vjekoslava Duančića iz 1948. godine navodi se da poznavanje čovječjeg razvoja u utrobi daje odgovor na pitanje zašto nastaju i kako se mogu razjasniti „razne anomalije i nakaznosti“, a u poglavlju o dvojicima spominje se da u slučaju kasne i nepotpune diobe nastaju „dvostru-

ke nakaze“.³⁴ Sva su iduća izdanja ovog udžbenika, uključujući ona iz 1980., 1983. i 1988. godine koja je nakon Duančićeve smrti preradio Anton Švajger, koristila ovu terminologiju.³⁵ Termin *nakaze* za nepravilnosti u razvoju ploda navodi se i u udžbeniku za primaljske škole *Porodništvo* autora Viktora Finderlea iz 1951. godine, koji kao primjere „nakaza“ daje „srasle dvojke“, fetuse s tumorima na čelu, donjoj čeljusti ili trbušnoj šupljini koji zbog svoga opsega predstavljaju smetnju pri porođaju, fetuse sa spinom bifidom, fetuse koji imaju „žablju glavu“ (anencefaliju), ali i one s „manjim smetnjama“ poput „zečje usne“ i „vučje čeljusti“.³⁶ Unutar medicinskih struka, dakle, i u drugoj polovini dvadesetog stoljeća termin „nakaze“ podrazumijeva široku skupinu kongenitalnih anomalija različite etiologije. Najčešće se radilo o fetusima čija je anomalija značila sigurnu smrt, ali je u tu skupinu svrstana i novorođenčad s nekim malformacijama spojivim sa životom, no koje su već i terminološki sugerirale njihovu čudovišnost, katkada i sličnost sa životinjskim svijetom (žablja glava, zečje usne, vučje ždrijelo).

Očito je da se terminologija vezana uz rijetke kongenitalne anomalije sporo razvijala tijekom 20. stoljeća ne samo u Hrvatskoj, već i globalno. Među izolirane pokušaje ukazivanja na neprikladnost nazivlja vezanog uz kongenitalne anomalije spada pismo pedijatrice Hulde Evelyn Thelander iz San Francisca časopisu *JAMA* 1964. godine, koja na sljedeći način kritizira upotrebu termina *monster*: „Roditelji deformiranog djeteta imaju dovoljno poteškoća s kojima se moraju suočiti, bez dodatnog prizvuka da su stvorili čudovište. Nije li, dakle, prilično monstruozno da liječnici tako nazivaju dojenčad, bez obzira na to koliko su teško deformirana?“³⁷ Poznavanje razvoja političke korektnosti ukazuje na dio mogućih razloga za dugotrajnu primjenu ovakvog nazivlja. Naziv „politički korektan govor“ ili „politička korektnost“ znači izbjegavanje naziva, fraza, riječi ili sintagma koje potiču predrasude ili bi mogle biti uvredljive za pripadnike različitih manjina ili skupina ljudi, jer se odnose na njihov spol, dob, spolnu usmjerenost, nacionalnu pripadnost, tjelesni nedostatak i slično.³⁸ Nastanak pojma „politička korektnost“ veže se za članke novinarke Elinor Langer u *New York Timesu* iz 1984., dok neki autori smatraju da je taj izraz prva upotrijebila Karen de Crown 1975. u govoru na Nacionalnoj konferenciji žena. Pokret za političku korektnost proširio se u američkim sveučilišnim krugovima osamdesetih godina 20. stoljeća s ciljem da se ukine „jezik diskriminacije“. Namjera im je bila ukazati javnosti na obezvrjeđujuće poglede dominantne i „normalne“ većine na manjine, koji se izražavaju i u nazivima pojedinih skupina odnosno njihovoj pejorativnoj konotaciji, te zamijeniti takve nazive novima koji bi imali pozitivnu ili barem neutralnu vrijednosnu konotaciju.³¹ Prema zagovornicima tzv. lingvističkog obrata primarna svrha jezika nije

opisivanje stvarnosti, nego njezino konstituiranje. Oni smatraju da jezik nije ogledalo prirode, već ogledalo naše potrebe da prirodi nametnemo značenje, svrhu i vrijednost. U političkom kontekstu lingvistički obrat podrazumijeva da kroz govor možemo opisivati i kritizirati različite odnose moći među ljudima te ih možemo i konstituirati. Prema tome, politička korektnost ima zadaću iskorijeniti one riječi i načine govora koji pridonose održavanju izrabljivanja i dominacije.³⁹ U kontekstu navedenog razvoja političke korektnosti jasno je da u vrijeme izdavanja *Bibliografije Liječničkog vjesnika* (1978.), a ni u vrijeme izlaska prvih skripata, udžbenika i priručnika još nije bilo uvedeno novo nazivlje za osobe s različitim tjelesnim oštećenjima.

U novije vrijeme autori medicinskih radova na hrvatskom jeziku vezanih uz ovu tematiku radije koriste riječi izvedene iz latinskog jezika („anomalija“, „malformacija“, „deformitet“), vjerojatno zato što su hrvatske riječi „nagrda“, „nakaza“ i „nakaznost“ u svakodnevnoj upotrebi u javnom diskursu dobile pogrdno (pejorativno) značenje. Termin „nagrda“ prestao se upotrebljavati u medicinskoj literaturi u prvoj četvrtini 20. stoljeća te se danas smatra arhaizmom i ima drugačije značenje nego prije. Prema Anićevom *Rječniku hrvatskoga jezika* iz 1994. „nagrda“ znači „ono što je ružno; nakaza, grdoba, rugoba“, dok se „nakaza“ označava kraticom *pejor.* i opisuje kao „vrlo ružna, nagrđena osoba“, a „moralna nakaza“ kao „vrlo pokvarena osoba, osoba bez morala“. U istom rječniku navodi se i pridjev „nakazan“ u značenju „koji ima svojstva nakaze (ob. o stvarima i pojmovima) [~na ideja, ~ni pojmovi, ~an izgled]“.⁴⁰ Slična tumačenja donosi i *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*, koji je izdala Školska knjiga 2015. godine.⁴¹

Kada je riječ o hrvatskoj (medicinskoj) leksikografiji i enciklopedistici, također je primjetna dugotrajnost korištenja termina „nakaza“ i „nakaznost“, bilo kao natuknice, bilo u opisu značenja termina. Tako se, primjerice, u sedmom svesku *Hrvatske enciklopedije* navodi termin „nakaznost (prirođena malformacija)“ koja se definira kao „nepravilnost razvoja cijeloga tijela ili kojega njegova dijela, što veličinom, smještajem i drugim obilježjima izrazito unakazuje tijelo“, dok se za primjere „nakaza“ spominju djeca „rođena bez glave ili s otvorenom lubanjom, otvorenim kralježničkim kanalom i dr., nesposobna za život“. Također se definira i teratologija kao grana znanosti koja istražuje čimbenike koji dovode do „prirođene nakaznosti“.⁴² U devetom pak svesku *Hrvatske enciklopedije* definiraju se „sijamski blizanci“ kao „blizanci koji su jednim dijelom svojega tijela međusobno srasli (vezane dvojne nakaze)“, te se pomalo nejasno tumači da se radi o „nakaznosti“ koja nastaje ako se „embrionalne osnove dvaju jednojajčanih blizanaca potpuno ne odijele“.⁴³ Zapravo, spojeni blizanci nastaju diobom jedne oplodjene jajne stanice u dvije jedinice u razdoblju nakon

oplodnje, a u vremenskom razdoblju između trinaest i petnaest dana nakon oplodnje, nakon implantacije jedne oplodjene jajne stanice u sluznicu maternice.

U *Medicinski leksikon* iz 1992. godine uvrštena je natuknica „uranoskopska nakaza“ s koje se upućuje na akraniju, dok se „*dicefalus*“ opisuje kao „nakaza rođena s dvije glave“, a „*fetus in fetu*“ kao „asimetrična dvojna nakaza“; uvršten je i termin „monstrumi“ kao uputnica na „anomalije razvitka“ (prirođene ili kongenitalne anomalije, malformacije), koje se pak opisuju kao „poremećaji embrijskog razvitka nastali prije završetka morfološke i funkcionalne organogeneze“.⁴⁴ U *Rječniku latinskoga i hrvatskoga medicinskoga nazivlja* Vladimira Loknara iz 2003. godine latinski termin *malformatio* prevodi se kao „razvojni poremećaj (nakaznost), malformacija“, termin *monstrum* kao „nakaza: novorođenče s urođenim poremećajem razvitka koji obično onemogućuje život“, a termin *monstruosus* kao „nakazan, čudovišan, neprirodan, monstruoan“.⁴⁵ U *Enciklopedijskom rječniku humanog i veterinarskog medicinskog nazivlja* (ur. Ivo Padovan, 2006.) zastupljene su sljedeće natuknice: „nakaza – monstrum“; „nakaza zbog nedostatka – monstrum per defectum“; „nakaza zbog viška – monstrum per excessum“; „nakaznost – dysmorphism“; „nakaznost mladunčadi – monstra neonatorum“.⁴⁶ Ovdje je važno napomenuti da gotovo istovjetnu klasifikaciju „nakaza“ donosi već Milan Nemičić u *Ljekarskom rječniku njemačko-latinsko-hrvatskom* iz 1898. godine.⁴⁷ U *Englesko-hrvatskom rječniku medicinskog nazivlja* iz 2008. autora Branimira Jerneja pojavljuje se engleski termin *malformation* koji se prevodi kao „malformacija, nakaznost“, a uvršten je i termin *monster* koji se prevodi kao „nakaza, monstrum“.⁴⁸ Slično tomu, *Medicinsko-biochemijsko-farmacijski englesko-hrvatski rječnik* iz 2011. godine navodi termin *monster* koji se prevodi kao „nakaza, monstrum, čudovište“.⁴⁹ Ovi se termini pojavljuju i u *Osmojezičnom medicinskom enciklopedijskom rječniku* Joze Marevića iz 2015. godine, pa se tako latinska sintagma *malformationes et monstra* prevodi kao „malformacije i monstri, izobličenosti i nakaze: abnormalnosti građe organizma, veći ili manji tjelesni deformiteti“.⁵⁰ Čak i *Hrvatski opći leksikon* iz 2012. godine navodi termin „nakaza (monstrum)“ koji se objašnjava kao „jedinka s teškim razvojnim anomalijama (malformacijama) većega dijela ili čitavoga tijela“, te termin „nakaznost“ čiji je opis „prirođena nepravilnost razvoja cijeloga tijela ili njegova dijela, što veličinom, smještajem i dr. obilježjima izrazito unakazuje tijelo“ – zapravo preuzet iz *Hrvatske enciklopedije*.^{51,52}

Primjena adekvatnijeg nazivlja očita je posljednjih dvadesetak godina. Primjerice, u *Hrvatsko-engleskom rječniku medicinskoga nazivlja i englesko-hrvatskom rječniku medicinskoga nazivlja s izgovorom* Vlaste Tanay iz 2003. godine, napokon izostaju nazivi „mon-

strum“ i „nakaza“.⁵³ U *Englesko-hrvatskom medicinskom rječniku* urednice Vlaste Čeliković iz 2005. godine, naziv *monster* objašnjava se kao „a former term for a fetus or infant with severe developmental malformations, usually not able to live“ [„nekadašnji izraz za fetus ili dojenče s teškim razvojnim malformacijama, koje najčešće nije sposobno za život“], dok se u hrvatskom prijevodu i dalje iskazuje kao „nakaza, čudovište“.⁵⁴

Osim rječnika, terminologija analizirana u ovome radu može se pronaći, iako rijetko, i u novijoj stručnoj medicinskoj literaturi. Tako se u članku *Kirurško liječenje djece s anomalijama urogenitalnog sustava* iz 2002. godine termin „nakaznost“ pojavljuje kao sinonim za malformaciju, pa tako autori pišu o „prirođenim nakaznostima mokraćnog i spolnog sustava“, o „vanjskim nakaznostima“, „nakaznostima bubrega“ itd.⁵⁵ U disertaciji *Uloga obojenoga doplera u dijagnostici fetalnih nakaznosti* iz 2015. godine, autor koristi termin „nakaznost“ kao istoznačnicu za „razvojne mane“, odnosno „malformacije“.⁵⁶ Slično tomu, u članku *Utjecaj okolišnih čimbenika na prenatalni razvoj*, također iz 2015. godine, koristi se termin „prirođena nakaznost“.⁵⁷ Tvrdokornost upotrebe sada već zastarjele terminologije uočljiva je i u nekolicini završnih i diplomskih radova s više hrvatskih sveučilišta.^{58–63} Zanimljivo je u tom kontekstu primijetiti da u 10. reviziji Međunarodne klasifikacije bolesti pod šifrom Q89.4 stoji *conjoined twins*, koji se u hrvatskom prijevodu iste klasifikacije i dalje prevode kao „sijamski“, a ne „spojeni“ blizanci.⁶⁴ Termin „sijamski blizanci“, koji potječe od Changa i Enga Bunkera rođenih 1811. u Sijamu (današnji Tajland), danas se u inozemnoj literaturi smatra zastarjelim. Naime, taj se termin evidentno ne oslanja na medicinsku realnost već na geografsko podrijetlo, a ujedno je i stigmatizirajući s obzirom na povezivanje ovoga medicinskog stanja s etničkom pripadnošću.

U popularno pisanim tekstovima za internetske portale, magazine i stranice poliklinika, kojima su autori liječnici, također ponekad možemo naići na ovu terminologiju. Tako, primjerice, u članku naslovljenom *Neinvazivna i invazivna prenatalna dijagnostika* iz 2009. godine na portalu *ordinacija.hr* saznajemo da suvremeni trodimenzionalni i četverodimenzionalni ultrazvuk omogućuje ranu dijagnostiku „fetalnih nakaznosti i plodova s potencijalnom nasljednom bolešću“.⁶⁵ Slično tomu, članak naslovljen *Trudnoća* na portalu *PLIVAZdravlje* iz 2013. godine spominje rani neinvazivni biokemijski i ultrazvučni probir na „nasljedne bolesti i fetalne nakaznosti“.⁶⁶ U tekstu *Vodjenje trudnoće – kada, što, kako?* navodi se da se između 16. i 20. tjedna trudnoće radi tzv. trostruki test u svrhu probira na „nasljedne bolesti i fetalne nakaznosti“.⁶⁷ Konačno, u članku *Lijekovi i trudnoća: bezopasan lijek za uspješno liječenje*, objavljenom 2010. godine u *Narodnom zdravstvenom listu: dvomjesečniku za unapre-*

đenje zdravstvene kulture koji izdaje Nastavni zavod za javno zdravstvo Primorsko-goranske županije, navodi se da oralni antidijabetici mogu izazvati „spontani porođaj ili fetalne nakaznosti“.⁶⁸

S obzirom na prisutnost ovakve terminologije u stručnoj literaturi, enciklopedistici, rječnicima i popularno pisanim člancima, ne treba nas čuditi da je i javnost primijetila njenu neadekvatnost, zastarjelost i pejorativnost. Na internetskom forumu *Roda: roditelji u akciji* iz 2009. godine nalazimo tako sljedeći komentar jednog roditelja na izraz „fetalne nakaznosti“ u oglasu neimenovanog roditelja: „Fetalne nakaznosti – mislim, pa jel nema neki ljepši i bolji termin za to napisat“, na što drugi član foruma odgovara: „U principu koliko ja znam nema drugog termina za taj pojam. Mogli su napisati i fetalne malformacije, što se prevodi kao fetalne nakaznosti, zvuči gore ali narodu razumljivije. Dakle, zapravo nema veze s rođilištem već s našim dragim hrvatskim nazivljem.“⁶⁹

Zaključak

Govor ne samo da bilježi nejednakosti, nego i pridonosi njihovoj stvaranju, oblikujući mišljenje koje neko društvo ima o sebi i skupinama koje ga čine. Važno je imati u vidu da kristalizacija takva učinka govora ima svoju historičnost. Ona se u svakom trenutku podvrgava kritičkom preispitivanju i mijenjanju, te tako postaje u suvremenosti prihvatljivija. Na prikazanim primjerima vezanim uz opise kongenitalnih anomalija vidljivo je da se institucionalizacijom medicine, osobito razvojem spoznaje o etiopatogenezi anomalija, mijenja i diferencira njihovo nazivlje i klasifikacija. Terminološka gradacija koju smo uočili na našem materijalu kretala se od naziva „nagrdje“, „nagrdče“, „nagrd“, „nakaza“, pretočenih iz medicinskih rječnika 19. stoljeća u stručnu literaturu, prema objektu kliničke opservacije iskazane kroz kroatizirano latinsko nazivlje: „anomalije“, „abnormaliteti“, „malformacije“, „deformiteti“.

Lingvističko oruđe, ipak, te promjene registrira s određenim zakašnjenjem. Vidljivo je da su se načela u sferi jezika za navedene primjere usvajala relativno sporo te da je u njih utkano društveno naslijeđe prožeto mitovima kao i razvoj medicinskih spoznaja vezanih uz područje embriologije i teratologije, iz čega je proizašao i pokušaj njihove klasifikacije u *Bibliografiji*. Tijekom svoga postojanja koje traje već gotovo stoljeće i pol *Liječnički vjesnik* je postao svojevrсна riznica jezičnog blaga. U njegovu sadržaju razotkrivamo bogatstvo strukovnog nazivlja, njegovu uporabu, preoblikovanje, zastarijevanje, iščezavanje i/ili trajanje. S njegovih stranica uz rast i razvoj medicinskog znanja iščitavamo i činjenicu da govor i nazivlje nisu samo sredstva priopćavanja, već da im se pripisuju vrijednosti koje utječu na formiranje svijesti, oblikuju komunikaciju i određuju postupke u medicinskoj praksi.

INFORMACIJE O SUKOBU INTERESA

Autori nisu deklarirali sukob interesa relevantan za ovaj rad.

INFORMACIJA O FINANCIRANJU

Za ovaj članak nisu primljena financijska sredstva.

DOPRINOS AUTORA

KONCEPCIJA ILI NACRT RADA: MK, SFF

PRIKUPLJANJE, ANALIZA I INTERPRETACIJA PODATAKA: MK, SBM

PISANJE PRVE VERZIJE RADA: MK, SBM, SFF

KRITIČKA REVIZIJA: MK, SBM, SFF

LITERATURA

1. Krznarić Ž, Fatović-Ferenčić S. Poruke iz prošlosti. Govori predsjednika liječničkog zbora. Monografija posvećena 150. obljetnici Hrvatskoga liječničkog zbora. Zagreb: Hrvatski liječnički zbor; 2025.
2. Fatović-Ferenčić S. *Liječnički vjesnik* – medicinska komunikacija i memorija struke. Zagreb: Hrvatski liječnički zbor; 2022.
3. Fatović-Ferenčić S, Brkić Midžić S. Uloga *Liječničkoga vjesnika* u njegovanju strukovnog izražavanja – *Da ne će naš govor biti pun njemačkih, a i često suvišnih latinskih i grčkih izraza, te naše pisane radnje vrviti od nesgrpnih kovanica*. *Liječ Vjesn*. 2022;144(5–6):207–16.
4. *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom* [Internet]. Dostupno na: https://pariter.hr/wp-content/uploads/2014/10/Konvencija_UN_osobe-s-invaliditetom.pdf [Pristupljeno 25. kolovoza 2025.].
5. *Stupanje na snagu Konvencije o pravima osoba s invaliditetom*. Narodne novine. 2008;3 [Internet]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/2008_05_3_61.html [Pristupljeno 25. kolovoza 2025.].
6. Dadić M, Bačić A, Župa I, Vukoja A. Definiranje pojmova invaliditet i osoba s invaliditetom. *Hrana u zdravlju i bolesti*. 2018;Specijalno izdanje(10. Štamparovi dani):64–6.
7. *Invalid*. Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik [Internet]. Dostupno na: <https://rjecnik.hr/mreznik/invalid/> [Pristupljeno 22. kolovoza 2025.].
8. *Ministarstvo unutarnjih poslova RH*. Termini koji se koriste u komunikaciji s osobama s invaliditetom [Internet]. Dostupno na: <https://mup.gov.hr/UserDocsImages/2021/12/un-%20međunarodni%20dan%20osoba%20s%20invaliditetom/Termini%20koji%20se%20koriste%20u%20komunikaciji%20s%20osobama%20s%20invaliditetom.pdf> [Pristupljeno 22. kolovoza 2025.].
9. *Smjernice o odgovarajućem ponašanju prema osobama s invaliditetom, posebice prilikom njihova intervjuiranja*. Prema tekstu Viktora Pinede, „Prikazivanje osoba s invaliditetom u medijima“, Priručnik za zastupanje u medijima mreže preživjelih od mina (Medijski institut za invaliditet, 2006.) [Internet]. Dostupno na: <https://posi.hr/wp-content/uploads/2023/06/Smjernice-za-intervjuiranje-osoba-s-invaliditetom.pdf> [Pristupljeno 22. kolovoza 2025.].
10. *Pravobranitelj za osobe s invaliditetom RH*. Primjerena terminologija za osobe s invaliditetom, 16. kolovoza 2021. [Internet]. Dostupno na: <https://www.udruga-gradova.hr/word-press/wp-content/uploads/2021/08/Primjerena-terminologija.pdf> [Pristupljeno 25. kolovoza 2025.].
11. *Hrvatski savez udruga za mlade i studente s invaliditetom (SUMSI)*. Info brošura o pristupu osobama s invaliditetom [Internet]. Dostupno na: https://savezsumsi.hr/images/brochure/INFO-BROURA-O-PRISTUPU-osobama-s-invaliditetom_Savez-SUMSI.pdf [Pristupljeno 25. kolovoza 2025.].
12. Anonymous. Nagrdče. *Liječ Vjesn*. 1893;15(5):80.
13. Dežman I. Rječnik lječničkoga nazivlja. Zagreb: Jugoslavinska akademija znanosti i umjetnosti; 1868.
14. Hovorka O. Plodva srasla s glavom. *Liječ Vjesn*. 1899;21(7):210–2.
15. Begić M. Monstrum uslied Simonartovih sveza. *Liječ Vjesn*. 1902;24(10):329–31.
16. Ariawan D, Vitria EE, Sulistyani LD, Anindya CS, Adrin NSR, Aini N i sur. Prevalence of Simonart's band in cleft children at a cleft center in Indonesia: A nine-year retrospective study. *Dent Med Probl*. 2022;59(4):509–15. doi:10.17219/dmp/145065
17. Gibson T. Pierre-Joseph Cecilien Simonart (1816–1846) and his intrauterine bands. *Br J Plast Surg*. 1977;30(4):261–2. doi:10.1016/0007-1226(77)90112-6
18. Hennekam RC, Biesecker LG, Allanson JE, Hall JG, Opitz JM, Temple IK, Carey JC; *Elements of Morphology Consortium*. Elements of morphology: general terms for congenital anomalies. *Am J Med Genet A*. 2013;161A(11):2726–33. doi:10.1002/ajmg.a.36249
19. Lang A. Dicephalus dibrachius. *Liječ Vjesn*. 1904;26(11):353–7.
20. Kornfeld M. Iniencephalus. *Liječ Vjesn*. 1934;56(4):160–5.
21. Schreckeis I. Prikaz operativnog poroda međusobno potpuno sraslih dvojaka (thorakopagi). *Liječ Vjesn*. 1942;64(8):279–82.
22. Markou GA, Nikpayam M, Muray JM, Poncelet C. Vaginal caesarian section for emergency delivery, short and long term complications: a retrospective study over 15 years. *Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol*. 2016;206:249–50. doi:10.1016/j.ejogrb.2016.09.020
23. Rudelić I. Cyclopia humana. *Liječ Vjesn*. 1966;88(11):1335–9.
24. Todorović M, Bjeladinović N, Ivanović D, Barbić Lj, Petričević B. Cyclopia. *Liječ Vjesn*. 1976;98(1):29–31.
25. Poljak Ž, ur. Bibliografija Liječničkog vjesnika 1877 – 1977. Zagreb: Zbor liječnika Hrvatske; 1978.
26. Breitenfeld J. I. berlinski međunarodni tečaj za usavršavanje u neurokirurgiji. *Liječ Vjesn*. 1939;61(3):204–10.
27. Mayerhofer E. Pojave na koži novorođenčadi. *Liječ Vjesn*. 1933;55(8):402–8.
28. Bazala V. Neoplastika vagine. *Liječ Vjesn*. 1931;53(10):851–9.
29. *Malformacije i monstumi*. U: Šercer A, ur. *Medicinska enciklopedija*. 1. izd. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ; 1957–1965, str. 507–39.
30. *Nakaznost ili kongenitalna malformacija*. U: Opća enciklopedija. Sv. 5. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod; 1979, str. 666.
31. Knežević R. Politička korektnost: povijest i značenje pojma. *Političke analize*. 2010;1(4):34–7.
32. *Porodništvo i ginekologija: skripta po predavanjima prof. Dursta*. Zagreb; 1940.

33. *Porodništvo i ginekologija: skripta po predavanjima prof. Vidakovića i prof. Dursta*. 2. izd. Zagreb; 1940.
34. *Duančić V. Osnovi embriologije čovjeka*. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske; 1948.
35. *Duančić V, Švajger A. Osnove embriologije čovjeka*. Zagreb: Medicinska knjiga; 1988.
36. *Finderle V. Porodništvo: udžbenik za primaljske škole*. Zagreb: Tisak Grafičke škole; 1951.
37. *Thelander HE. Use of the Term „Monster“*. JAMA. 1964; 187(8):621.
38. *Politički korektan govor*. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje [Internet]. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/politicki-korektan-govor>. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža; 2013. – 2025. [Pristupljeno 7. rujna 2025.].
39. *Kulenović E. Politička korektnost: kraj „mentalne tiranije“*. Političke analize. 2010;1(4):38–40.
40. *Anić V. Rječnik hrvatskoga jezika*. 2. izd. Zagreb: Novi Liber; 1994.
41. *Jojić Lj, ur. Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga; 2015.
42. *Nakaznost (prirođena malformacija)*. U: Hrvatska enciklopedija. Vol. 7 (Mal-Nj). Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža; 2005, str. 567.
43. *Sijamski blizanci (srasli ili spojeni blizanci)*. U: Hrvatska enciklopedija. Vol. 9 (Pri-Sk). Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža; 2007, str. 741.
44. *Anomalije razvitka*. Medicinski leksikon (1992), mrežno izdanje [Internet]. Dostupno na: <https://medicinski.lzmk.hr/clanak/anomalije-razvitka>. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža; 2025. [Pristupljeno 3. rujna 2025.].
45. *Loknar V. Rječnik latinskoga i hrvatskoga medicinskoga nazivlja*. Zagreb: Medicinska naklada; 2003.
46. *Padovan I, ur. Enciklopedijski rječnik humanog i veterinarskog medicinskog nazivlja*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti; Leksikografski zavod Miroslav Krleža; 2006.
47. *Nemičić M. Ljekarski rječnik njemačko-latinsko-hrvatski*. Zagreb: Nakladom Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade; 1898.
48. *Jernej B. Englesko-hrvatski rječnik medicinskog nazivlja*. Zagreb: Školska knjiga; 2008.
49. *Fabijanić J, Fabijanić N. Medicinsko-biokemijsko-farmacijski englesko-hrvatski rječnik*. Rijeka: Naklada Uliks; 2011.
50. *Marević J. Osmojezični medicinski enciklopedijski rječnik*. Velika Gorica: Marka; 2015.
51. *Nakaza (monstrum)*. Hrvatski opći leksikon. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža; 2012, str. 944.
52. *Nakaznost*. Hrvatski opći leksikon. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža; 2012, str. 944.
53. *Tanay V. Hrvatsko-engleski rječnik medicinskoga nazivlja i englesko-hrvatski rječnik medicinskoga nazivlja s izgovorom*. 2. izd. Zagreb: Medicinska naklada; 2003.
54. *Čeliković V, ur. Englesko-hrvatski medicinski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga; 2005.
55. *Biočić M, Saraga M, Budimir D, Todorić J. Kirurško liječenje djece s anomalijama urogenitalnog sustava*. Pediatr Croat. 2002;46(Suppl 1):95–105.
56. *Veček N. Uloga obojenoga doplera u dijagnostici fetalnih nakaznosti*. Disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet; 2015.
57. *Milas V, Pušelj S, Dobrić H, Milas K. Utjecaj okolišnih čimbenika na prenatalni razvoj*. Med Vjesn. 2015;47(1–2): 71–77.
58. *Vladimir M. Nedonošče – visoko rizično novorođenče (završni rad)*. Split: Fakultet zdravstvenih znanosti, Sveučilište u Splitu; 2014.
59. *Magdić M. Specifičnosti u skrbi visokorizične trudnoće (završni rad)*. Varaždin: Sveučilište Sjever; 2016.
60. *Radoš M. Uloga mikoplazmi u patologiji trudnoće – laboratorijski pristup (završni rad)*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Medicinski fakultet; 2017.
61. *Roki M. Blaga i umjerena nedonošenost: razlike u perinatalnom ishodu jednoplodnih trudnoća (diplomski rad)*. Split: Sveučilište u Splitu, Medicinski fakultet; 2017.
62. *Šljerić M. Nepravilnosti drugog porođajnog doba i ozljede pri porođaju (završni rad)*. Split: Sveučilište u Splitu, Fakultet zdravstvenih znanosti; 2014.
63. *Svoboda S. Zdravstvena njega trudnice s višeplođnom trudnoćom (završni rad)*. Bjelovar: Veleučilište u Bjelovaru; 2018.
64. *Međunarodna klasifikacija bolesti i srodnih zdravstvenih problema: MKB-10*. 2. izdanje. Zagreb: Medicinska naklada, Hrvatski zavod za javno zdravstvo; 2012.
65. *Podobnik M. Neinvazivna i invazivna prenatalna dijagnostika* [Internet]. 2009. Dostupno na: <https://ordinacija.vecernji.hr/kolumna/neinvazivna-i-invazivna-prenatalna-dijagnostika/> [Pristupljeno 1. listopada 2025.].
66. *Herman M. Trudnoća* [Internet]. 2013. Dostupno na: <https://www.plivazdravlje.hr/tekst/clanak/24004/Trudnoca.html> [Pristupljeno 1. listopada 2025.].
67. *Pentz I. Vođenje trudnoće – kada, što, kako?* [Internet]. Dostupno na: <https://poliklinika-fleur.hr/poliklinika-blog/vođenje-trudnoće-kada-sto-kako/> [Pristupljeno 1. listopada 2025.].
68. *Radaković P. Lijekovi i trudnoća: bezopasan lijek za uspješno liječenje*. Narodni zdravstveni list. 2010;52:5–6.
69. *Kakav grozan oglas za rodilište*. Forum Roda [Internet]. 2009. Dostupno na: <https://forum.roda.hr/threads/43485-Kakav-grozan-oglas-za-rodiliste> [Pristupljeno 8. rujna 2025.].